

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 63

המשך דיני 'בסיס לדבר האסור והמותר'

כלי שמלאכתו להיתר, שהונח עליו מערב שבת דבר מוקצה האסור בטלטול, (כגון מוקצה מחמת גופו או מוקצה מחמת חסרון כיס), אזי נחשב כלי ההיתר כ'בסיס' למוקצה המונח עליו, ונאסר גם הבסיס בטלטול כדין המוקצה הנמצא עליו, כיון שהוא בסיס לו¹. אך אם היה מונח שם בנוסף גם כלי שמותר בטלטול, אזי הכלי התחתון נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, ודינו שונה מדיני בסיס לדבר האסור בלבד.

אם המוקצה חשוב יותר מהחפץ המותר בטלטול - הבסיס נהפך לבסיס לדבר האסור בלבד, אך אם החפץ המותר בטלטול חשוב יותר מהמוקצה, הרי שהמוקצה בטל לדבר ההיתר ומותר לטלטל את הבסיס. המגבלות בבסיס לדבר האסור והמותר; אסור לטלטל את הבסיס כל עוד המוקצה עליו, אבל לאחר הסרת המוקצה, מותר לטלטלו. ומכל מקום מותר להטות אותו על צדו או לנער אותו כדי שיפול המוקצה, ויחזור הבסיס להיתרו. אם אי אפשר להטות או לנער משום הפסד וכדומה, או שצריך להשתמש במקום הנייעור, מותר להגביה את הבסיס עם חפץ ההיתר ודבר המוקצה שעליו².

כן, חבית יין שיש לה ברז והניח עליה דבר מוקצה באופן שנעשתה בסיס, מותר לפתוח את הברז לשותות מהיין שבתוכה⁸, אבל להרים את הכיסוי למזוג מן היין אסור.

מגש שהיה מונח עליו מערב שבת מוקצה וחפץ היתר באופן שהמגש לא נעשה בסיס לאיסור, האם גם אחרי שלקחו את חפץ ההיתר ממנו יש למגש דיין של בסיס לדבר האסור והמותר?

מגש שהיו מונחים עליו בין השמשות דבר מוקצה ודבר היתר באופן שההיתר חשוב יותר מן המוקצה, ולא חל עליו דיין בסיס, ובאמצע שבת הוסר דבר ההיתר ונשאר רק המוקצה, נחלקו הפוסקים בדין זה: יש שכתבו שדינו כ'בסיס לאיסור ולהיתר' ומותר לנער את המוקצה מהבסיס אף שעכשיו מונח עליו רק דבר מוקצה, משום שלא חל דיין בסיס באמצע שבת⁹, ויש שכתבו שמיד בשעה שניטל ההיתר חל על המגש דיין בסיס לדבר האסור בלבד, עכ"פ בזמן שדבר המוקצה עליו¹⁰, ולשיטתם אין לטלטל את הבסיס אלא א"כ יניח על המגש שוב חפץ של היתר

של הבית, ושִׁלְט של מכונית הנפרד מהמפתח שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, מותר לטלטל את מפתח הבית, כיון שצדור המפתחות נעשה בסיס לדבר האסור והמותר⁶, וכל שכן אם המפתח של המכונית מובנה ביחד עם השִׁלְט, שאז דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, שבזה לדעת רוב הפוסקים אין דיין 'בסיס', וא"כ מותר לטלטל את צדור המפתחות לכל צורך שהוא, אלא שיש להקפיד שיחזיק במפתח ההיתר או במחזיק של המפתחות, ולא בשִׁלְט האסור⁷.

שידה שמונח על גבה דבר מוקצה על דעת שישאר שם כל השבת כולה, האם מותר לפתוח את המגירות שלה שנמצאים בהם דברי היתר, או שכל השידה נעשה מוקצה מדין 'בסיס לדבר האסור'?

שידה שהונח על גבה דבר איסור על מנת שישאר שם כל השבת, השידה נעשית בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלה כל השבת, אולם מותר ולפתוח את המגרות שבתוכה, כיון שהמגירות הם נפרדות מהדופן המשמשת את המוקצה. כמו

סלסלה שיש בה אבוקדו קשים ורכים האם מותר לטלטלה בשבת?

אבוקדו קשה כאבן הרי הוא מוקצה מחמת גופו, משום שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק. אולם, אם בסלסלה ישנם אבוקדו קשים ורכים, הרי שהסלסלה נעשית בסיס לאיסור ולהיתר³, וכיון שההיתר יותר חשוב מותר לטלטלה⁴. כאמור לעיל אם יש אפשרות לנער את המוקצה (האבוקדו הקשים) קודם שיטלטל את כל הסלסלה, יש לעשות כן, אלא אם כן אינו יכול לנער וכגון צריך את מקום הסלסלה, שלכן אינו יכול לנערה שם, אך אם אינו צריך את מקומה אלא צריך את האבוקדו הרכים או את הסלסלה, צריך לנער תחילה את כל האבוקדו שבסלסלה וייקח את הסלסלה או את האבוקדו הרכים, שכל שאפשר שלא לטלטל את המוקצה אף ע"י חפץ אחר מחויב לעשות כן⁵.

צדור מפתחות שיש בו מפתחות של הבית יחד עם שִׁלְט של הרכב האם מותר לטלטל את הצדור בשבת?

צדור מפתחות שתלויים בו מפתח

1 לטלטלו כלל אפילו לצורך מפתח ההיתר.

7 חזו"ע שם.

8 תהילה לדוד סימן שט ס"ק ז'.

9 הגר"ז סימן רעז ס"ו, וכן משמעות הפוסקים והמשנ"ב שם ס"ק יח שלא הצריכו שיהיו החלות מונחות על השולחן עד אחרי שהנוכרי יסיר בבוקר את הנרות.

10 פמ"ג משב"ז סימן שט ס"ק א' בסופו, כתב שיניח החלות קודם בין השמשות, ומונחים שם עד הבוקר לאחר סילוק הנר, ונראה בביאור דבריו דחמור דיין זה, מדין בסיס באמצע שבת, כיון שדבר המוקצה היה מונח על השולחן מכניסת שבת, ונהי שלא חל איסור

1 שו"ע סימן שט סעיף ד'.

2 שו"ע סימן שי ס"ה, ובסימן שט ס"ג.

3 שו"ע סימן שיא ס"ח.

4 משום שהאיסור בטל להיתר, והוי כאילו נעשה בסיס רק להיתר, כמבואר במשנ"ב סימן שט ס"ק ט, וכן מוכח בשו"ע סימן שי ס"ח.

5 שו"ע סימן שט סעיף ג'.

6 מפתח הבית חשוב יותר ממפתח הרכב, אולם אם זה רק מפתח של איזה מחסן שאינו חשוב בעיניו כמו השלט האסור, א"כ נעשה צדור מפתחות זה בסיס לדבר האסור, ואסור

שיהיה חשוב יותר מן המוקצה, ולעניין הלכה הורו פוסקי זמננו להחמיר בזה במקום שאפשר, ובפרט בדבר שאין בו הפסד.¹¹

והאם יש בנטילת החפץ של ההיתר איסור 'ביטול כלי מהיכנו', שהרי בנטילת ההיתר נעשה הבסיס 'בסיס לדבר האסור' ונאסר בטלטול, כתבו הפוסקים: שאיסור 'ביטול כלי מהיכנו' הוא דווקא באופן שמבטלו בידיים דהיינו שמניח את המוקצה על גבי חפץ המותר בטלטול בשבת, או שאומר לגוי או לקטן שינחווהו שם. אולם אם מבטל את הכלי רק בגרמא מותר, משום שאיסור ביטול כלי מהיכנו הוא מדרבנן, וגרמא בדרבנן מותר, גם כשאין הפסד.¹²

לפיכך מגש או שולחן שיש עליו חפץ מוקצה וחפץ היתר, וחפץ ההיתר יותר חשוב ונצרך יותר לשבת¹³, מותר לקחת בשבת את החפץ המותר, ואין בזה משום 'מבטל כלי מהיכנו' היות ואינו אלא בגרמא, וכן צלחת שיש בה מאכלים ופסולת מותר ליטול משם את שאריות המאכלים אף שבכך אוסר את הצלחת בטלטול.¹⁴

ומטעם זה טלית ותפילין הנמצאים בנרתיק אחד, מותר לקחת את הטלית, למרות שהנרתיק כעת ישמש בסיס רק לתפילין. הלכה זו היא גם לדעת המחמירים שתפילין חשובות כמוקצה.¹⁵

ארגז אחסון עם פתיחה מלמעלה שהניח עליו דבר איסור, ובתוך הארגז נמצאים חפצים של היתר, האם הארגז נחשב כבסיס המשמש לדבר האסור והמותר (שבתוכו), ויהיה מותר לנער את המוקצה ולפתוח את הארגז, או שנעשה בסיס רק לאיסור שעל גביו ויהיה אסור לפתוח את הארגז בשבת?

ארגז אחסון עם פתיחה מלמעלה שמונח על גביו מצלמה על דעת שתישאר

שם בשבת, הארגז נעשה בסיס לדבר האסור¹⁶, ואסור להרים את פלטת העץ שעל הארגז כדי לקחת חפצים מתוך הארגז, אף שהכיסוי משמש לשמירה גם לחפצי ההיתר הנמצאים בתוך הארגז, אין בכך כדי להחשיבו כבסיס לדבר האסור והמותר, כיון שהכיסוי של הארגז נעשה בסיס לדבר האסור בלבד.¹⁷

הניח קופת צדקה על מקום מושבו שבבית הכנסת על דעת שיישאר שם בשבת, כגון שלא רוצה שישבו במקומו, האם בכוחו לעשות את הכיסא 'בסיס' למוקצה, או שמותר לנער את הקופה לרצפה ולהשתמש בכיסא?

ריהוט וחפצי בית הכנסת נועדו לשמש את כלל המתפללים, ואין כח ביד הגבאי או סתם אדם לאוסרם על ידי הנחת חפץ מוקצה מבעוד יום. גם אם מדובר בכיסא קבוע בבית הכנסת ששילם בעבורו, אין הכיסא קנוי לו אלא הוא רשות שימוש עם דיני קדימה לאחרים, ולכן כשלא נמצא בבית הכנסת אין בכוחו לאסור הכיסא מדין בסיס ומותר לנער את הקופה או לדחוף אותה בגופו.¹⁸

בסיס לדבר האסור והמותר שהאחד חשוב יותר, לפי מה נמדד חשיבות ההיתר או האיסור, האם דנים כל אדם לגופו או שהולכים בזה לפי דעת רוב בני אדם?

כתבו הפוסקים שאם לכל העולם ההיתר חשוב יותר ולבעל החפץ הוא אינו חשוב, הולכים אחר דעתו של בעל החפץ, והוא הדין להיפך.¹⁹

חלות המונחות על השולחן יחד עם פמוטות, ויש לו שימוש בחלות יותר מהשימוש באור הנרות, אך הנרות יקרות יותר, האם הולכים לפי מחיר החפץ או לפי דחיפות צורך השבת?

כתבו האחרונים לגבי חלות המונחות

על השולחן, או יין ושאר צורכי הסעודה שמונחים על השולחן יחד עם הפמוטות, דפשיטא שהם חשובים יותר מהנרות דהיינו משלהבת הנרות, וכיון שההיתר יותר חשוב שרי לכו"ע אין השולחן נעשה בסיס לפמוטות ומותר לטלטלו, ואע"פ ששוים הממוני של הפמוטות גדול יותר משל ההיתר (חלה, יין וכדו'), מכל מקום כיון שדבר ההיתר נצרך יותר לשימוש בשבת, הרי ההיתר חשוב יותר לענין זה²⁰. גם אם יש לו חלות נוספות לשבת מלבד החלות שעל גבי השולחן, מ"מ כיון שבדעתו לאכול מהחלות הללו בשבת, הרי החשיבם יותר מן השלהבת, וכן לגבי יין הנצרך לו לקידוש, נחשב גם הוא לחלק מסעודת שבת, שהרי בלעדיו לא יוכל לאכול את סעודת השבת.²¹

הדין נכון גם לגבי דבר היתר שאינו נצרך לו לשבת, מ"מ החפץ החשוב לאדם יותר, הרי שיש להחשיבו לחיוני יותר ביחס למוקצה, אף אם שוויו הממוני הוא פחות משל האיסור, כגון משקפיים הנצרכות לו מאוד, וכן סידור ושאר כתבי הקודש, שחשובים הם יותר מסכום כסף, הרי הבסיס נחשב כבסיס לדבר האסור והמותר. אולם, כאשר אינו משתמש בחפץ לצורך השבת אם אכן יש לו זוג משקפיים נוסף, אזי ממילא סכום הכסף חשוב יותר.²²

ויש שחולקים בדין זה וסוברים שהחשיבות נמדדת בערך ממוני, ובאילו צריך לוותר על אחד מהדברים, על איזה מהם היה מוותר, ולפי"ז אם היה מעדיף לוותר על החלה ביחס לפמוטות או על המשקפיים ביחס לסכום הכסף, הרי שנאסר הבסיס אף על פי שהככר או המשקפיים נצרכים לו יותר כעת²³. (אולם, יש לדון אף לדעתם בחלות המונחות על שולחן השבת, דגם אם היה מוותר עליהם נחשב השולחן בסיס להיתר כיון שעיקרו של השולחן מיועד לסעודת שבת²⁴).

בסיס מכניסת שבת מטעם שהיה מונח שם גם דבר היתר החשוב ממנו, מכל מקום בשעה שוורס דבר ההיתר חוזר ונעור דין בסיס לדבר המוקצה המונח על השולחן מכניסת שבת.

11 מנחת שבת סימן פט ס"ק ז', הגר"ש אלישיב הובא בספר שבות יצחק פ"ז ס"ו, אורחות שבת ח"ב פ"ט הלכה רפד.

12 הב"י בשם מהרי"ל סימן רסה ס"ג, מג"א שם ס"ק ב', משנ"ב ס"ק ו', כה"ח אות יא.

13 ולכן מותר לפתוח את המגירה בשבת שלא נעשתה בסיס.

14 ההיתר שבו דיברו הוא שנותן כלי תחת השולחן מבעוד יום, ובשבת אחר הסעודה מסיר את השולחן והשמן נוטף לתוך אותו הכלי, ומשמע שבשבת אסור ליתן את הכלי ואח"כ להסיר את השולחן, דלא נקרא גרמא היות ועיסוקו בגוף הכלי, וכמו שאסרו ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אף שאינו מיד, מנחת שלמה ח"א סימן ט', ובמהדו"ת סימן לא כללא דגרמא בשבת אות א' ס"ק א', וכן משמע בגר"ז סימן רסה ס"ד, וכ"כ הערוך השולחן ס"ט, הליכות שבת סימן שי הלכה כו.

15 ובשש"כ פרק כ סעיף יד עמוד רצט הוסיף, שכאשר אין באפשרותו לקחת את הטלית מותר לקחת הטלית והתפילין ולהוציא הטלית.

16 באופן שהכלי משמש את המוקצה ולא להיפך.

17 שו"ע סימן שט ס"ד שכח אבן על פי החבית, משנ"ב שם ס"ק יג במניח כוונה החבית גופה מוקצה ובסיס לאבן, ביאור"ל שם ד"ה ואם הניחם, על פי דברי הראשונים שמדובר אף באופן שיש יין בתוך החבית ולא נעשית החבית בסיס לאיסור ולהיתר, מטעם שפי החבית למעלה שאין בו יין נעשה בסיס רק לאבן שעליו, וכפי שביארו המקור ברוך והתוספת שבת, הביאום הרע"א על השו"ע, והפמ"ג במשב"ז אות א', וכן פסק השש"כ פ"כ סעיף ס', הליכות שבת סימן שט עמוד שפט-שצ ובהערה צח שם.

18 הליכות שבת סימן שט הלכה כו.

19 מג"א, אליה רבה, משנ"ב סימן שי ס"ק לג.

20 חיי אדם ח"ב כלל סז ס"ד, משנ"ב סימן רעז ס"ק יח, חזו"א אורחות רבינו ח"א עמוד קיט, אגרות משה או"ח ח"ה סימן כב אות יז, שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן נב.

21 הגר"ש אלישיב שבות יצחק מוקצה פ"ז אות ה'.

22 שו"ת אגרות משה שם.

23 הגר"ש"ז אויערבך שולחן שלמה סימן שי ס"ק כח אות ג'.

24 אורחות שבת ח"ב פ"ט הערה תיד.